

ความเป็นเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ
The Urbanity in Malai Chupinit's Literary Works

ณัชรดา สมสิทธิ์ *

นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

วิมลมาศ ปถากุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

***Corresponding Author E-mail:** mynatrada@hotmail.com

Received: December 1, 2021

Revised: April 26, 2022

Accepted: June 17, 2022

Available: June 30, 2022

A b s t r a c t

This research aims to study the urbanity in the literary works of Malai Chupinit. The researcher collected data from Malai Chupinit's short stories and novels between 1927 - 1963

which represents the scene, atmosphere and way of life of people in urban society. This research used the concept of modernization. The research result was presented by using descriptive analysis.

The result of this study found that Malai Chupinit portrayed the transformation of the city through the process of Western modernization and capitalism. The author describes a urbanity as a symbol of modernity in Thai society. The urbanity that appears in the literature of Malai Chupinit is divided into 4 areas as follows: 1) An appearance of urbanity 2) Urbanization which developed by Capitalism. 3) Urbanization and rural expansion 4) Urbanization and inequality in urban society. Even though Malai Chupinit portrayed a modern city but the author also reflects the problems caused by modernization in urban areas. As the conclusion, urbanity that appears in Malai Chupinit 's literatures reflects the outcome of the modernization process that does not bring about a perfect modern city.

Keywords:

Urbanity, Literature,
Malai Chupinij

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำเสนอภาพความเป็นเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นและนวนิยายของมาลัย ชูพินิจระหว่างปี พ.ศ. 2470 - พ.ศ. 2506 โดยมุ่งพิจารณาถึง การนำเสนอภาพความเป็นเมืองตามแนวคิดเรื่องกระบวนการทำให้ทันสมัย และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า มาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดภาพความเป็นเมืองที่มีความทันสมัยแบบตะวันตก และความเป็นเมืองที่พัฒนาจากระบบทุนนิยม ทำให้เมืองกลายเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยในสังคมไทย โดยความเป็นเมืองสมัยใหม่ในมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจ ถูกนำเสนอผ่าน 4 ประเด็น ดังนี้ 1) ลักษณะทางกายภาพของเมืองสมัยใหม่ในมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจ 2) ความเป็นเมืองที่เป็นผลมาจากระบบทุนนิยม 3) การพัฒนาชนบทสู่ความเป็นเมือง และ 4) ความเป็นเมืองและความเหลื่อมล้ำในสังคมเมือง ทั้งนี้ แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะได้แสดงภาพความเป็นเมืองที่มีความทันสมัย หากแต่ก็ได้สะท้อนถึงปัญหาอันเกิดจากการทำให้ทันสมัยในพื้นที่เมืองด้วยความเป็นเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงผลลัพธ์ของกระบวนการสร้างความทันสมัยที่ไม่ได้นำมาซึ่งเมืองที่สมบูรณ์แบบหรือสวยงามเพียงด้านเดียว

คำสำคัญ:

ความเป็นเมือง, วรรณกรรม, มาลัย ชูพินิจ

บทนำ

สังคมไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกประเทศหลายครั้ง หากแต่ช่วงเวลาหนึ่งที่สำคัญ เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ต่อโลกของผู้คนใน สังคมไทย และเป็นรากฐานของสังคมในปัจจุบันก็คือ การเริ่มตอบรับ ภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 อิทธิพลของ ชาวตะวันตกในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้ชนชั้นปกครองของไทยเริ่มศึกษา วิถีชีวิตและแนวคิดของชาวตะวันตก จนเป็นที่มาของกระบวนการสร้าง ความทันสมัย (modernization) ในสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2560, น.9) ซึ่งได้ ศึกษาเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย ได้เสนอว่า การทำให้ทันสมัย (modernization) ที่เกิดขึ้นในดินแดนอื่นๆ นอกตะวันตกนั้นจะมี ลักษณะที่แตกต่างจากกระบวนการทำให้ทันสมัยที่เกิดขึ้นภายในตะวันตก กล่าวคือ กระบวนการทำให้ทันสมัยที่เกิดขึ้นภายนอกตะวันตกนั้น มักจะมีลักษณะเป็นการสร้างภาพลักษณ์ (image) เพื่อให้ได้รับการ ยอมรับจากชาวตะวันตก และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ที่ปฏิบัติว่า ตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งของยุคสมัยใหม่ ซึ่งการพยายามสร้างภาพลักษณ์ ดังกล่าวอาจแสดงออกผ่านการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย อาหารการ กิน สิ่งก่อสร้างในสไตล์ยุโรป ตลอดจนเกิดโรงเรียน โรงพยาบาล และ ถนนหนทางแบบใหม่ เพื่อแสดงถึงความทันสมัยที่เห็นได้ชัด

ความเป็นเมืองสมัยใหม่ก็ถือเป็นผลลัพธ์อย่างหนึ่งของ กระบวนการทำให้ทันสมัย และเป็นการแสดงภาพลักษณ์ของสังคมสมัย ใหม่เช่นกัน ทั้งนี้ ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์ (2552, น. 19-25) ได้ศึกษาการ นิยามความหมายของเมืองและภาพแทนของเมืองในยุคสมัยใหม่ได้ระบุ ว่า เมืองในยุคสมัยใหม่เริ่มขึ้นนับตั้งแต่การเกิดสภาพสังคมอุตสาหกรรม ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมืองในยุคสมัยใหม่มีโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น มีประชากรหนาแน่น ผู้คนส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตด้วยรายได้

จากการค้า การแสวงหากำไร และการเติมเต็มความต้องการของผู้คน ในชุมชนเมือง เมืองจึงมีลักษณะเป็นภาพปรากฏเชิงกายภาพของระบบทุนนิยม นอกจากนี้ ทางด้านวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองสมัยใหม่ก็มีความเปลี่ยนแปลงคือ ผู้คนมีความเป็นปัจเจกชนสูง ไม่รู้จักมักคุ้นกันแบบส่วนตัว ผู้คนมีความเป็นอื่นต่อกัน และดำเนินชีวิตบนพื้นฐานการแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเอง ลักษณะดังกล่าวต่างจากวิถีชีวิตแบบชนบทที่ผู้คนอยู่อย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย มีการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนพวกพ้อง หรือมีการสร้างเอกภาพจากประสบการณ์ร่วมของผู้คนในชุมชน อีกทั้ง เมืองยังถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความไม่เท่าเทียมกัน เนื่องจากเมืองสมัยใหม่เป็นพื้นที่ที่ผู้คนที่มีความแตกต่างทางชนชั้นมาอาศัยรวมกันอีกด้วย ดังนั้น ความเป็นเมืองจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวิถีชีวิตของผู้คน จากสังคมแบบจารีตสู่สภาพสังคมสมัยใหม่ที่อิงอยู่กับการค้าและระบบอุตสาหกรรม ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นเมืองสมัยใหม่เป็นผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมของกระบวนการทำให้ทันสมัย

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ปรากฏขึ้นนับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดให้มีการตัดถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง และเฟื่องนครขึ้นตลอดจนเปิดการค้าเสรีเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศตะวันตก (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548: น.139) และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมไทยยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมครั้งใหญ่ โดยปรากฏการสร้างถนน สะพาน รถยนต์ รถราง รถไฟ ระบบไฟฟ้า การศาล ไปรษณีย์ โทรเลข นอกจากนี้ยังปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากอิทธิพลของชาติตะวันตก เช่น การเลิกทาส ประกาศศึกษาวิชาการทหาร และการตอบรับวัฒนธรรมจากตะวันตก เป็นต้น (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548: น.156) การเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองในสังคมไทยเริ่มต้นที่กรุงเทพมหานคร

ทำให้เมืองหลวงแห่งนี้กลายเป็นศูนย์กลางการพัฒนาสู่การเป็นเมืองสมัยใหม่ ก่อนที่จะมีการขยายความเป็นเมืองสู่ภูมิภาคอื่นของประเทศ ทั้งนี้ แม้ว่าประเทศไทยจะตอบรับต่อกระบวนการทำให้ทันสมัย และปรากฏสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการก้าวเข้าสู่ความเป็นเมืองอย่างเป็นทางการหลายประการ นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อเนื่องมาถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หากแต่การบรรยายถึงความเป็นเมืองสมัยใหม่ในสังคมไทยกลับไม่ปรากฏในวรรณกรรมมากนัก เนื่องมาจากการประพันธ์วรรณกรรมรูปแบบเดิมของไทยยังคงมีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้ประพันธ์และผู้อ่าน อีกทั้งผู้ที่เข้าใจชนบทการประพันธ์วรรณกรรมแบบสมจริงมีเพียงกลุ่มนักเรียนนอกซึ่งถือเป็นกลุ่มคนจำนวนน้อย ทำให้วรรณกรรมที่บรรยายสภาพสังคมไทยแบบสมจริงไม่ปรากฏมากนัก แม้ว่าสังคมจะเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสมัยใหม่แล้วก็ตาม

กระทั่งปลายทศวรรษที่ 2460 และต้นทศวรรษที่ 2470 ได้เกิดกลุ่มนักประพันธ์รุ่นใหม่เป็นจำนวนมาก กลุ่มนักประพันธ์เหล่านี้เติบโตขึ้นมาในสังคมสมัยใหม่ ได้ศึกษาเรียนรู้แนวคิดจากตะวันตกในโรงเรียน และเริ่มคุ้นชินกับแนวการเขียนวรรณกรรมรูปแบบใหม่ จึงได้เริ่มนำเสนอภาพสังคมไทยแบบสมจริงมากขึ้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547) ภาพของเมืองไทยที่มีความสมจริง หรือจำลองมาจากสภาพจริงของสังคมจึงเริ่มปรากฏในงานวรรณกรรม นักประพันธ์หลายท่านได้นำสังคมเมือง โดยเฉพาะสังคมกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองที่นักประพันธ์ส่วนใหญ่อยู่อาศัยมากล่าวถึงในวรรณกรรม และบรรยายถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม เช่น การทำงานในบริษัท การแต่งกาย การสังสรรค์หรือการเดินร่ำตามวัฒนธรรมตะวันตก เป็นต้น การบอกเล่าถึงบรรยากาศและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมไทยในช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ อีกทั้งการบรรยายถึงทัศนคติ ค่านิยม และความคิดของตัวละครก็ยังสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์

ต่อความเจริญของผู้คนในสังคมเมืองอยู่ด้วยกัน

การศึกษาเกี่ยวกับการนำเสนอภาพของเมืองในวรรณกรรมจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากการพิจารณาในประเด็นดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่มีต่อสภาพสังคมหรือเหตุการณ์ทางสังคมในแต่ละยุคสมัย และอาจสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดหรือสำนึกของกลุ่มชนที่ถูกจำลองไว้ในวรรณกรรมด้วย

ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า นักวิชาการท่านหนึ่งที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการนำเสนอภาพของเมืองในสังคมไทยไว้ก่อนหน้าก็คือ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2560, น. 29-64) ได้ศึกษา ภาพเสนอความเป็นเมืองในวรรณกรรมช่วง พ.ศ. 2475 - ถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยใช้วรรณกรรมเรื่อง บันไดแห่งความรัก แต่งโดย สันต์ เทวรักษ์ นองสาว แต่งโดย อาษา และ หญิงคนชั่ว แต่งโดย ก.สุรางคนางค์ มาใช้ในการศึกษา ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชได้ระบุถึงความเป็นเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า การปฏิวัติ 2475 ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงในสังคมเมืองหลวง เช่น อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจถูกถ่ายโอนจากกลุ่มข้าราชการมาที่กลุ่มชาวจีนมากขึ้น การขยายตัวทางการศึกษา การขยายตัวของชนชั้นกลาง การตัดถนนใหม่ๆ เกิดย่านการค้าและธุรกิจใหม่ ขณะเดียวกัน การเร่งรัดขยายเส้นทางคมนาคมไปยังหัวเมืองต่างๆ เพิ่มมากขึ้นก็ทำให้กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเพียงศูนย์กลางเดียวของประเทศ ซึ่งลักษณะข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการกลายเป็นเมืองในกรุงเทพฯ ได้อย่างดี

นอกจากนักประพันธ์ข้างต้นแล้ว มาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์ในทศวรรษที่ 2470 อีกท่านหนึ่งที่มีถ้อยบรรยายถึงสภาพสังคมเมืองตลอดจนกล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองไว้ในวรรณกรรมของตนเองเช่นกัน โดยมุมมองของมาลัย ชูพินิจต่อความเจริญหรือความเป็นเมืองนั้นมีความ

น่าสนใจ เนื่องจากนักประพันธ์ท่านนี้มีพื้นเพเดิมที่เป็นชาวกำแพงเพชร มีวิถีชีวิตในวัยเด็กในต่างจังหวัด (ราวปี พ.ศ. 2549-พ.ศ. 2560) จากนั้น ได้มีโอกาสได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ และสำเร็จการศึกษา ปี พ.ศ. 2467 ภายหลังจึงได้ยึดอาชีพนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ จนกระทั่งเสียชีวิต

ด้วยประสบการณ์ชีวิตทั้งในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท ทำให้ มาลัย ชูพินิจมีวัตถุดิบในการประพันธ์และมีมุมมองต่อความเป็นเมือง ที่น่าสนใจ กล่าวคือ การได้รับการศึกษาตามแบบแผนตะวันตกใน โรงเรียนทำให้มาลัย ชูพินิจได้เรียนรู้ความเจริญและวิทยาการจาก ตะวันตก การพบเห็นและดำเนินชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองทั้งในวัยเรียนและวัยทำงาน ทำให้มาลัย ชูพินิจเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจและวิถีชีวิต รูปแบบใหม่ ตลอดจนมีท่าทีต่อการสร้างความทันสมัยที่มีชาติ ตะวันตกเป็นต้นแบบ อย่างไรก็ตาม ด้วยพื้นเพเดิมและประสบการณ์ ชีวิตในวัยเด็กในต่างจังหวัด ทำให้มาลัย ชูพินิจมักใช้มุมมองของชาว ต่างจังหวัดบอกเล่าถึงการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองอยู่บ่อยครั้ง และ ยังได้วิพากษ์วิจารณ์ถึงผลเสียอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็น เมืองไว้ในวรรณกรรมของตนเองอีกด้วย

วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่สะท้อนภาพ การเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมไทย บอกเล่าถึงวิถี ชีวิตสมัยใหม่ของผู้คนในสังคมเมือง ตลอดจนกล่าวถึงปัญหาที่เกิดจาก การพัฒนาสู่ความเป็นเมืองไว้ ทั้งนี้ การศึกษาถึงความเป็นเมืองที่ปรากฏ ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงการ เปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ในสังคมไทยได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงการนำเสนอภาพความเป็นเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความเป็นเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาข้อมูลและทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มี โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะสมัย กระบวนการทำให้ทันสมัยในสังคมไทย และความเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมือง
2. ศึกษาบริบททางสังคมของไทยในช่วงก่อนและระหว่าง พ.ศ. 2469-พ.ศ. 2506 ซึ่งเป็นช่วงที่มาลัย ชูพินิจนำเสนอผลงานประพันธ์
3. รวบรวมวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นที่มีฉากและบรรยากาศสังคมเมือง มีเนื้อหากล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองหรือกรุงเทพฯ หรือแสดงให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ ทั้งนี้ จากการสำรวจพบเรื่องสั้นและนวนิยายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้างต้นจำนวน 26 เรื่อง
4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาจากบทบรรยาย และบทสนทนาในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจที่แสดงถึงความเป็นเมือง การถ่ายทอดภาพความเป็นเมือง การบรรยายวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองและทัศนคติต่อการพัฒนาสู่ความเป็นเมือง
5. สรุปและอภิปรายผล ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 2470 เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญครั้งหนึ่งของสังคมไทย ทั้งในระดับสำนักของ

บุคคล และระดับโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม โดยชาวนววิทย์ เกษตรศิริ (2559, น. 18-19) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวว่าเป็นผลมาจากนโยบายการส่งเสริมการศึกษาทั้งในและต่างประเทศเริ่มปรากฏผล ประชาชนเริ่มได้เรียนรู้แนวคิดและวิทยาการจากตะวันตก และเริ่มเข้ามามีบทบาททางด้านการปกครองมากขึ้น นอกจากนี้ การเปิดให้มีการค้าเสรีทำให้ชาวไทยบางส่วนและกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนได้ก่อตัวขึ้นเป็นชนชั้นกลาง และมีบทบาทด้านเศรษฐกิจในสังคมเมืองมากขึ้น ปัจจัยข้างต้นได้ส่งผลต่อมโนทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทย และส่งผลให้เกิดการกระบวน การทำให้เป็นสมัยใหม่โดยกลุ่มประชาชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจนประการหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนแปลงของเมืองสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองนี้เป็นผลมาจากการตอบรับแนวคิดจากตะวันตกและกระบวนกรสร้างความทันสมัย ทำให้เมืองเกิดการพัฒนาและมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิม ทั้งในด้านกายภาพและด้านโครงสร้างในสังคมเมือง

วรรณกรรมของมัลลีย์ ชูพินิจเป็นพื้นที่หนึ่งที่เสนอให้เห็นถึงเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเลียนแบบภาวะสมัยใหม่จากตะวันตก การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และการเจริญเติบโตทางการค้าที่มีกลุ่มชนชั้นกลางหรือกลุ่มประชาชนในสังคมเมืองเป็นผู้มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง นักประพันธ์ท่านนี้ได้แสดงภาพเมืองสมัยใหม่ในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพของเมือง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเขตเมือง การขยายตัวของเมืองสู่พื้นที่ต่างจังหวัด วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากความเจริญของเมือง นอกจากนี้ มัลลีย์ ชูพินิจยังได้วิพากษ์วิจารณ์ความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากการขยายตัวของเมืองอีกด้วย

โดยภาพความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ สามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพของเมืองสมัยใหม่ในมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจ

การบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพของเมืองมักปรากฏเป็นฉากหลังหรือบรรยายภาคในงานวรรณกรรม โดยนักประพันธ์แต่ละท่านต่างก็มีมโนทัศน์และบรรยายถึงเมืองแตกต่างกันไปตามทัศนะและประสบการณ์ของตนเอง มาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงให้เห็นถึงมุมมองและมโนทัศน์ต่อเมืองไว้ในวรรณกรรมของตนเองเช่นกัน โดยบรรยายถึงพื้นที่เมืองว่าเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนพลุกพล่าน เต็มไปด้วยแหล่งการค้า ไม่ว่าจะเป็นเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ หรือลักษณะของเมืองในพื้นที่ชนบท มาลัย ชูพินิจมักพูดถึงตลาด ห้างร้าน และย่านการค้าอยู่เสมอ บรรยายภาคของเมืองในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงสัมพันธ์เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจการค้ามากกว่าความเป็นเมืองในแง่มุมมองอื่นๆ อีกทั้ง มาลัย ชูพินิจยังมักกำหนดให้เมืองมีสัญลักษณ์ซึ่งแสดงถึงความทันสมัย เช่น สิ่งปลูกสร้าง ถนนหนทาง สะพาน รถยนต์ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่พัฒนาด้วยเทคโนโลยีจากตะวันตก การบรรยายถึงเมืองในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงจินตภาพของเมืองที่มีลักษณะเป็นเมืองสมัยใหม่ตามมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจ

วรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้บรรยายลักษณะทางกายภาพของเมืองสมัยใหม่ที่เป็นแหล่งการค้า และเต็มไปด้วยสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ไว้ก็คือ นวนิยายเรื่อง ทุ่งมหาพระราช นวนิยายเรื่องนี้มีแก่นเรื่องคือการนำเสนอความเปลี่ยนแปลงของชุมชนคลองสวนหมากนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2401-พ.ศ. 2493 ทั้งนี้ แม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้จะกล่าวถึงพื้นที่คลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชรเป็นหลัก หากแต่นวนิยายเรื่องนี้ได้แสดงลักษณะทางกายภาพของเมืองสมัยใหม่ตามทัศนะของมาลัย ชูพินิจไว้ด้วยเช่นกัน โดยปรากฏผ่านการบรรยายถึงกรุงเทพฯ ด้วย

สายตาของ “รีน” พระเอกของเรื่องซึ่งอาศัยอยู่ในต่างจังหวัด แต่ได้เดินทางมาติดต่อด้านการค้าในกรุงเทพฯ อยู่บ่อยครั้ง

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของกรุงเทพฯ ที่เป็นแหล่งการค้า เต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้าง และเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญอย่างรวดเร็ว โดยมาลัย ชูพินิจกำหนดบทบาทให้รีนต้องเดินทางมากรุงเทพฯ เพื่อค้าขายนับตั้งแต่การเป็นพ่อค้าเรือเร็วจนกระทั่งถึงการทำธุรกิจค้าไม้ ทำให้รีนเห็นถึงพัฒนาการความเป็นเมืองของกรุงเทพฯ มาโดยตลอด ทั้งนี้ ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นว่า แม้ว่ารีนจะเห็นถึงความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองอยู่เสมอ หากแต่รีนก็ยังรู้สึกตื่นตาตื่นใจ และประหลาดใจกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเมืองหลวงแห่งนี้ทุกครั้ง กรุงเทพฯ ในสายตาของชาวต่างจังหวัดอย่างรีนคือ เมืองที่เต็มไปด้วยความเจริญทางด้านวัตถุ และระบบสาธารณูปโภคสมัยใหม่สำหรับอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้คนในสังคมเมือง โดยปรากฏการบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพของกรุงเทพฯ ไว้ดังนี้

“เจริญกรุง-ถนนใหม่-ภายใต้ท้องฟ้าราตรีที่อบอุ่น
ดูผิดแปลกไปจากครั้งสุดท้าย ที่เขาลงมาเที่ยว
หลายตอนที่เคยเปลี่ยนและมีด กลายเป็นห้องแถวและ
ตึกสามมยอด สะพานเหล็ก สว่างไสวไปด้วยไฟฟ้า
แม้หลายระยะจะยังตามไฟ โคมน้ำมันอยู่แถวต้น
หูกวางวางบน 2 ฝั่ง จากเชิงสะพานมอญถึงสามแยก
ต้นประดู่ดูเติบโตขึ้นอย่างผิดตา กิ่งก้านของมันแผ่
สาขาครึ้ม ทำให้รู้สึกเหมือนกำลังเดินอยู่ในป่าแห่งชีวิต
ของมหานครโอ้อ่า

“หยุดยืนอยู่ครู่หนึ่งที่เชิงสะพานเหล็ก ท่ามกลางเสียง
อื้ออึงซึ่งดังมาจากบ่อนไป และผู้คนที่ผ่านไปมาไม่
ขาดสาย รึนอดรู้สึกไม่ได้ว่ากรุงเทพฯ พระมหานคร
ไม่อยู่ในสภาพเดิมอีกต่อไป กรุงเทพฯ กำลังขยาย
ตัว มิใช่เพราะอำนาจของหอย ของถั่วโป ซึ่งกำลัง
เจริญอยู่อย่างสุดเหวี่ยงเรียกร้อง หากทำนองเดียว
กับชีวิตมนุษย์ ซึ่งไม่เคยหยุดนิ่ง มันจะต้องก้าวไป
ข้างหน้า มิฉะนั้นก็ถอยกลับไปสู่อดีต มันจะต้องขยับ
ขยายเพื่อแสวงหาเนื้อที่หายใจ มิฉะนั้นก็เหี่ยวแห้ง
ยุบแฟบลงไป แต่กรุงเทพฯ มิได้มีความหมายเช่นนั้น
กรุงเทพฯ พร้อมด้วยป้อมปราการบนกำแพงเมืองอัน
เป็นอนุสาวรีย์แห่งความหลัง พร้อมด้วยบริษัทห้างร้าน
ของฝรั่งที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ พร้อมด้วยการค้า ซึ่งขยายตัว
กว้างออกไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีหยุดยั้ง

(เรียบเอง, 2518, น. 552 - 553)

การบรรยายภาพสังคมกรุงเทพฯ ผ่านสายตาของรึนดังที่ปรากฏ
ข้างต้นได้แสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพของกรุงเทพฯ ที่มีความ
เจริญทางด้านวัตถุสิ่งก่อสร้าง ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง ห้องแถว อาคาร
รวมถึงสะพานเหล็ก ซึ่งสิ่งก่อสร้างเหล่านี้แสดงถึงความเจริญทางด้าน
วัตถุที่เกิดจากวิทยาการสมัยใหม่ นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังกล่าวถึง
ระบบไฟฟ้าและระบบคมนาคม ซึ่งเป็นระบบสาธารณูปโภคที่เกิดขึ้นเพื่อ
สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานสำหรับผู้คนในเมืองสมัยใหม่ และเป็น
สัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญของสังคมเมือง

นอกจากนี้ การบรรยายถึงความเป็นเมืองที่ปรากฏอีกประการ
หนึ่งก็คือ การกล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมือง โดยมาลัย ชูพินิจ
ระบุว่า ความเจริญของเมืองทำให้ผู้คนในสังคมเมืองเพิ่มจำนวนมากขึ้น

เมืองกลายเป็นสถานที่พลุกพล่านจอแจ การบรรยายถึงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองนี้ทำให้เมืองมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา เสมือนว่าเมืองมีชีวิตเช่นเดียวกันมนุษย์ และการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการขยายตัวออก และเติบโตเพิ่มขึ้นเนื่องจากความเจริญอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ทิศนะของมาลัย ฐูพินิจที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การระบุว่า เมืองหลวงแห่งนี้มีประวัติศาสตร์และหลักฐานความเจริญในอดีต ขณะเดียวกันเมืองหลวงแห่งนี้ก็มีความเจริญจากบริษัทห้างร้านของชาวตะวันตกรวมอยู่ด้วยกัน การระบุถึงประวัติศาสตร์ควบคู่กับความเจริญนี้อาจสะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่าความเป็นเมืองของกรุงเทพฯ ไม่ได้เกิดจากการตอบรับแนวคิดและวิทยาการจากตะวันตกทั้งหมด แต่เกิดขึ้นและพัฒนาบนรากฐานของประวัติศาสตร์และความเจริญของอารยธรรมเดิมของไทยเช่นกัน ความเป็นเมืองสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัยฐูพินิจจึงเป็นความเป็นสมัยใหม่ที่ถูกปะปนกับวาทกรรมความเจริญของชาติไทยและแนวคิดชาตินิยมของผู้ประพันธ์

ทั้งนี้ ข้อสังเกตหนึ่งจากการศึกษาภาพความเจริญก้าวหน้าของเมืองที่ปรากฏในเรื่อง ทุ่งมหาธาตุ ก็คือ แม้ว่า มาลัย ฐูพินิจจะกำหนดช่วงเวลาในเรื่องให้ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 หรือในช่วงทศวรรษที่ 2430-2440 หากแต่สำนึกเกี่ยวกับสังคมสมัยใหม่ที่ปรากฏในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย เช่น ถนน และไฟฟ้าตามถนนหนทางความเจริญก้าวหน้าจากธุรกิจของภาคประชาชน ผู้คนในสังคมเมืองหลวงที่พลุกพล่าน และสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้อย่างง่ายดายนั้นคล้ายคลึงกับภาพความเจริญของเมืองหลวงในสมัยของผู้ประพันธ์มากกว่ายุคสมัยตามเนื้อเรื่อง ซึ่งยุคสมัยของผู้ประพันธ์นั้นสำนึกเกี่ยวกับความเป็นเมืองสมัยใหม่ ความก้าวหน้าทางวิทยาการและการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสมัยใหม่เป็นสำนึกที่ผู้คนทุกชนชั้น

ตระหนัก จนกลายเป็นเสมือนจิตสำนึกแห่งยุคสมัย

การแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านวัตถุ และการแสดงถึงจิตสำนึกสมัยใหม่นี้สอดคล้องกับทัศนะของชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558, น. 53) ที่อธิบายภาพของเรือกลไฟในเรื่อง พุ่มมหาราช ว่าเป็นเสมือนสัญลักษณ์สื่อว่าระบบทุนนิยมสมัยใหม่กำลังรุกคืบเข้าแทนที่วิถีชีวิตในชนบท ทั้งนี้ ภาพของเรือกลไฟ ตลอดจนความเจริญด้านวัตถุในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ ต่างก็เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ เป็นความเจริญที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับวิถีชีวิตของประชาชนที่มาลัย ชูพินิจหยิบยกมานำเสนอ

นอกจากความเจริญทางด้านวัตถุและการกล่าวถึงระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้หยิบยกอาคารสถานที่ซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของแนวคิดสมัยใหม่ เช่น สถาปัตยกรรม และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มาแสดงให้เห็นว่าความเป็นเมืองสมัยใหม่ด้วยโดยปรากฏในเรื่องสั้น คนขี้ลืม ซึ่งมาลัย ชูพินิจเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2487 เรื่องสั้นเรื่องนี้มีเนื้อหากล่าวถึง “เทิด” ชายหนุ่มชาวสงขลาที่ตั้งใจจะเดินทางมาทำงานในกรุงเทพฯ “แซ” เพื่อนผู้หนึ่งคนสนิทของเทิดจึงขอให้ชายหนุ่มส่งโปสการ์ดถึงเธอบ้าง โดยภาพในโปสการ์ดที่ทั้งสองคุยกันนั้นได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางวัตถุ และสัญลักษณ์ของแนวคิดสมัยใหม่ในพื้นที่เมือง ดังข้อความต่อไปนี้

“คะ” แวรับคำเรียบๆ “เขียนโปสการ์ดวิสวยๆ มา
ถึงดิฉันก็ได้ ดิฉันอยากเห็นอาคารใหม่แถวราชดำเนิน”
“รูปสถาปัตยกรรม แล้วก็สะพานพระพุทธยอดฟ้า
อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ไม่เอาบ้างหรือ?”

(เรียบเรียง, 2516, น. 140 - 141)

จากตัวอย่างข้างต้นสิ่งที่แนกถึงเกี่ยวกับกรุงเทพฯ คือ อาคารใหม่แถวราชดำเนิน สิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นใหม่ในเขตพระนคร อาคารใหม่แถวราชดำเนินนี้เป็นสัญลักษณ์ใหม่ที่ชาวต่างจังหวัดอย่างแพร่หลายให้ความสนใจ และถูกนำมากล่าวถึงแทนสัญลักษณ์ของเมืองหลวงตามมโนทัศน์แบบจารีตคือ พระบรมมหาราชวังซึ่งเชื่อมต่อกับถนนราชดำเนินเช่นกัน การกล่าวถึงอาคารสถานที่แห่งใหม่นี้ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยระบบการค้าและระบบเศรษฐกิจ อาคารใหม่แถวราชดำเนินกลายเป็นความตื่นตาตื่นใจและกลายเป็นสัญลักษณ์ของเมืองสมัยใหม่ที่ชาวต่างจังหวัดนึกถึง

ทั้งนี้ จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้สอดแทรกทัศนะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งไว้ด้วยก็คือ สัญลักษณ์ของความเป็นเมืองสมัยใหม่นั้นไม่ได้มีเพียงสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงความเจริญจากภายนอกเท่านั้น หากแต่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ของกรุงเทพฯ ยังสะท้อนผ่านความทันสมัยทางด้านความคิดด้วย โดยมาลัย ชูพินิจเลือกกล่าวถึงสภาผู้แทนราษฎร และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเมืองที่แตกต่างออกไป เนื่องจากสิ่งก่อสร้างทั้งสองทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยทางด้านความคิด และการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในสังคม ความเป็นเมืองของกรุงเทพฯ จึงเป็นความเป็นเมืองที่มีทั้งความเจริญทางด้านวัตถุ ขณะเดียวกันก็มีความทันสมัยทางด้านแนวคิดไปพร้อมกัน

ทั้งนี้ การบรรยายถึงกรุงเทพฯ จากตัวอย่างข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเมืองสมัยใหม่ในเชิงกายภาพ ซึ่งมาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นว่า ความเป็นเมืองในสังคมไทยถูกผูกพันอยู่กับความเจริญทางวัตถุ เมืองสมัยใหม่นั้นเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างสมัยใหม่ ระบบสาธารณูปโภคที่รองรับวิถีชีวิตสมัยใหม่และมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง อีกทั้งเมืองยังเป็นศูนย์กลางความทันสมัยทางด้านความคิดอีกด้วย

2. ความเป็นเมืองที่เป็นผลมาจากระบบทุนนิยม

ระบบเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งส่งผลให้เมืองมีความเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ โดยฉัตร ชมวรรณ (2542, น. 102) ได้อธิบายว่า นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา กระบวนการพัฒนาประสบการณ์ในโลกสมัยใหม่ทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก กล่าวคือ สังคมมีบรรยากาศความเป็นเมืองสมัยใหม่ เกิดโรงงานและเขตอุตสาหกรรม เกิดการพึ่งพาเครื่องจักรในการผลิต และเกิดการขยายตัวของระบบทุนนิยม นอกจากนี้ สมิทธ์ ถนอมศาสนะ (2558: น. 81) ยังได้ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจให้มีลักษณะเป็นทุนนิยมมากขึ้นได้ส่งผลให้สังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้สินค้าใหม่ๆ อันเป็นผลพวงจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจากตะวันตกหลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทย ทั้งสินค้าที่สำคัญต่อโครงสร้างพื้นฐาน สินค้าที่สร้างความสะดวกสบายให้แก่ชีวิต ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงของดีกรีม้านช่องและสถานบริการประเภทต่างๆ ซึ่งความเป็นเมืองที่เป็นผลมาจากระบบทุนนิยมนี้ปรากฏเป็นฉากหลังในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจอยู่บ่อยครั้ง

มาลัย ชูพินิจได้แสดงภาพของเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลงเนื่องจากระบบทุนนิยมผ่านการบรรยายถึงความเจริญทางด้านการค้า การเกิดห้างสรรพสินค้า และร้านอาหารที่หลากหลายที่เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้ซื้อ นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังบรรยายถึงการจับจ่ายใช้สอยที่แสดงถึงการมีวิถีชีวิตสมัยใหม่ในสังคมไทยอีกด้วย เช่น โรงภาพยนตร์ ร้านทำผม ร้านตัดเสื้อ เป็นต้น ห้างร้านและบริการเหล่านี้ได้กลายเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของความทันสมัยในกรุงเทพฯ ทั้งนี้ การบรรยายถึงตลาดการค้าที่กว้างขึ้น และร้านค้าที่เต็มไปด้วยสินค้าสมัยใหม่จากตะวันตกนั้นถูกนำมาใช้แสดงถึงความเป็นเมืองสมัยใหม่ของกรุงเทพฯ

มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงบรรยากาศการค้า การให้ความสำคัญต่อวัตถุ และวิถีชีวิตสมัยใหม่ไว้ในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น การบรรยายถึงห้างสรรพสินค้า “จันทลี” ในเรื่องสั้น เรื่อง ลูกผู้ชาย (เรียบเรียง, 2516, น. 210) ซึ่งเป็นห้างที่จำหน่ายสินค้าราคาแพงให้กับชนชั้นสูงและมีนายทุนเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน การกล่าวถึงห้าง “ไซมิสมาลัยนเทรดดิ้ง ที่ถนนทรงวาด” ในเรื่องสั้นเรื่อง เด็กเก็บตก (เรียบเรียง, 2516, น. 218) ซึ่งมีนายทุนเป็นชาวอินเดีย การกล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวในยามค่ำคืน เช่น “โรงเบียร์” ที่มี “หญิงเชิรฟ์โต๊ะคนหนึ่งยืนอยู่นำบาร์” ในเรื่องสั้นเรื่อง รอยแผลเป็น (เรียบเรียง, 2516, น. 195) การกล่าวถึงร้านทำผมซึ่งเป็นร้านที่เกิดขึ้นตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ เช่น “ร้านตัดผม แพรพรรณ” ในเรื่องสั้นเรื่อง เด็กเก็บตก (เรียบเรียง, 2016, น. 218) และห้องเสื้อ “อุมานิมิตร” ที่ “พนักงานขายของหน้าร้านตัดเสื้อลูกจ้อต้อนรับลูกค้าที่มาเลือกเสื้อคลุมสำหรับงานฤดูหนาว” หรือเพื่อรองรับลูกค้าที่ต้องการ “ดูเสื้อและแค็ตตาล็อกที่ตกเข้ามาใหม่” ในเรื่องสั้นเรื่อง แม่ผมดำตาดำคนนั้น (เรียบเรียง, 2516, น. 121) การกล่าวถึงห้างร้านดังที่ปรากฏข้างต้นได้แสดงให้เห็นตอบรับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ อันมีองค์ประกอบสำคัญคือ กลุ่มนายทุนที่แข่งขันกันหารายได้ กลุ่มลูกจ้างผู้ค้าแรงงาน ผลิตภัณฑ์และการบริการต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ของผู้คนในสังคมเมือง ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่นี้ยังได้สร้างจินตภาพของกรุงเทพฯ ให้เป็นแหล่งรวมความเจริญ นอกจากนี้ การบรรยายถึงสินค้าฟุ่มเฟือยและการบริการที่เกิดขึ้นก่อความจำเป็นในการดำรงชีวิตยังแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ความทันสมัยของผู้คนในสังคมกรุงเทพฯ ว่าเป็นผู้ที่สามารถเรียนรู้วัฒนธรรมและการดำเนินวิถีชีวิตแบบตะวันตกได้อีกด้วย ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองนี้จึงถือเป็นการแสดงความเป็นเมืองรูปแบบหนึ่งตามทัศนะของมาลัย ชูพินิจ

นอกจากความเจริญทางด้านเศรษฐกิจทุนนิยมจะส่งผลให้เมืองเกิดการพัฒนาแล้ว ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยังได้ส่งผลกระทบต่อสังคมชนบทอีกด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้เสนอภาพของ หรือชนชั้นกลางในสังคมเมืองที่มองเห็นโอกาสทางการค้า และเดินทางสู่พื้นที่ชนบทเพื่อหาวัตถุดิบหรือต้นทุนในการผลิต โดยหวังถึงผลกำไรจากการค้าตามระบบทุนนิยมอีกด้วย ซึ่งการบรรยายถึงระบบทุนนิยมที่แพร่กระจายเข้าไปในพื้นที่ชนบทนั้นปรากฏในนวนิยายเรื่อง เกิดเป็นหญิง ซึ่งมาลัย ชูพินิจประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2472 เนื้อเรื่องกล่าวถึง “ประกาศ จาริกบุตร” ชายหนุ่มชาวพระนครที่คิดที่จะมาตั้งต้นชีวิตใหม่บริเวณอ่าวน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยประกาศขอซื้อที่ดินต่อจากกำนัน และลงมือทำไร่ ปลุกผัก และเลี้ยงสัตว์ โดยประกาศใช้เวลาเพียง 3 เดือนก็สามารถพัฒนาไร่ของตนเองจนประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว และสามารถตั้งตัวได้ในที่สุด ทั้งนี้ การเดินทางมาอ่าวน้อยของประกาศนี้ได้แสดงให้เห็นถึงภาพของชนชั้นกลางหรือนายทุนจากสังคมเมืองที่เดินทางสู่พื้นที่ชนบท และเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบทให้กลายเป็นพื้นที่สำหรับลงทุน และเป็นพื้นที่สำหรับรองรับความเจริญของเมืองตามระบบทุนนิยม โดยปรากฏการบรรยายถึงการทำไร่ของประกาศดังต่อไปนี้

“ภายใน 3 เดือนแรกที่เขาไปตั้งภูมิลำเนาลงในชนบทนั้น ผู้ที่ผ่านไปทางเขาคันกระได ย่อมได้แลเห็นฟาร์ม ซึ่งมีผู้มาทำไร่ไว้เก่าได้รับการทำนุบำรุง หักล้างถางพงโล่งเตียนไปหมด มีพืชผักและพันธุ์ไม้ล้มลุก ซึ่งลงเพราะไว้เป็นร่องขึ้นงอกงามเขียวชอุ่มที่มุมไร่ใกล้บ้าน ด้านหนึ่งยกเล่ากันลวดตาข่ายทำเป็นบริเวณที่เลี้ยงไก่ ซึ่งเจ้าของซื้อมาใหม่จากฟาร์มบางเบิดราว 11-12 คู่ พร้อมด้วยลูกหมูพันธุ์ยอร์คเชียร์ 2-3 ตัว ปล่อยให้มันขุดกินมันและรากไม้อยู่ตามเนินดินหลังบ้าน ความเปลี่ยนแปลงอันปรากฏแก่ฟาร์มนั้นเกิดจากน้ำพักน้ำ

แรงของเขาและคนงาน 2-3 คน ซึ่งว่าจ้างเอาจาก
อ่าวน้อยแท้ๆ แต่ความจริงก็แจ้งอยู่แก่ชาวชนบทนั้น
อีกอย่างหนึ่งว่าชายแปลกหน้าผู้นี้ นอกจากจะมีความ
สามารถในการกรสิกรรมแล้วยังเป็นนักดื่มจัดอย่างน่า
กลัวเสียอีกด้วย”

(เรียบเอง, 2516, น. 6 - 7)

การบรรยายถึงความสำเร็จในการลงหลักปักฐานในพื้นที่ต่าง
จังหวัด และความสามารถของประภาสในฐานะเกษตรกรของชายหนุ่ม
ชาวเมืองผู้นี้แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ชนบทได้กลายเป็นพื้นที่สำหรับการ
ลงทุนและกลุ่มผู้คนจากสังคมเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงตนเองจากชาวกรุง
ธรรมดาเป็นนายทุนที่เข้ามาลงทุนเพื่อในพื้นที่ชนบท จนประสบความสำเร็จ
สำเร็จมากกว่าชาวชนบทซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ มาลัย ชูพินิจยังเน้นย้ำถึง
ความสำเร็จของนายทุนอีกว่า วัตถุหรือผลผลิตของกลุ่มนายทุนสามารถ
ขายได้ในราคาที่สูง และเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ จนได้รับการติดต่อขอ
ซื้อพืชผักจากฟาร์มโดยตรง เนื่องจาก “มันฝรั่ง มะเขือเทศ กระหล่ำปลี
และไข่ไก่ หาทิไหนไม่ได้ในอ่าวน้อย นอกจากฟาร์มของเขาแห่งเดียว”
(เรียบเอง, 2516, น. 44) การบรรยายถึงความสำเร็จของประภาสนี้ได้
แสดงให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่มนายทุนที่ได้เปลี่ยนแปลงระบบการผลิต
จากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อค้า โดยเชื่อว่าการพัฒนาพื้นที่
และการแปลงทรัพยากรให้เป็นรายได้นั้นทำให้พื้นที่ชนบทกลายเป็น
เมือง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่
การพัฒนาชนบทโดยกลุ่มนายทุนนี้ได้ผลักดันให้ชาวชนบทซึ่งเป็นเจ้าของ
พื้นที่แต่เดิมกลายเป็นแรงงานในระบบทุนนิยม และปรับให้ชนบทกลายเป็น
พื้นที่รองรับความเจริญและการขยายตัวของสังคมเมืองเช่นกัน

ทั้งนี้ การกล่าวถึงระบบเศรษฐกิจว่ามีส่วนเปลี่ยนแปลงให้สภาพ
สังคมเมืองมีความเจริญและเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่

และการระบุว่าระบบเศรษฐกิจเข้าไปมีส่วนเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมในชนบทนี้ ได้สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นกลไกที่ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่

3. การพัฒนาชนบทสู่ความเป็นเมือง

การพัฒนาชนบทให้มีความเป็นเมืองสมัยใหม่เป็นประเด็นที่มาลัย ชูพินิจหยิบยกมานำเสนอเช่นกัน โดยวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นเมืองได้ขยายตัวสู่พื้นที่ชนบท โดยผ่านระบบทุนนิยมและนโยบายของรัฐบาล ซึ่งการเปลี่ยนแปลงชนบทสู่ความเป็นเมืองนั้นปรากฏทั้งการพัฒนาด้านสาธารณสุขและการพัฒนาสาธารณูปโภค โดยปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่องเช่น ขายผู้บงการชะตาตนเอง ทุ่งมหาราช และ ช้างเท้าหลัง

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่านโยบายของรัฐที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงชนบทให้เป็นเมือง โดยนโยบายของรัฐบาลที่มาลัย ชูพินิจนำมากล่าวถึงก็คือ การพัฒนาชนบทด้านการสาธารณสุข โดยกลุ่มคนจากรัฐบาลและกลุ่มข้าราชการ ประเด็นดังกล่าวปรากฏในเรื่องสั้น ขายผู้บงการชะตาตนเอง ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2480 เนื้อหากล่าวถึง “หลวงแพทยศาสตร์สงเคราะห์” ที่ได้รับคำสั่งจากกรมสาธารณสุขให้เดินทางมาศึกษาเกี่ยวกับ “โรคประจำพื้นเมือง” ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และระบุว่า “กรมสาธารณสุขต้องการให้ผมค้นคว้าทางนี้” (เรียบเรียง, 2537, น. 159) ภารกิจของหลวงแพทยศาสตร์สงเคราะห์นี้แสดงว่ารัฐได้เข้าไปมีบทบาทด้านการพัฒนาชนบทในด้านการสาธารณสุข โดยมีการส่งแพทย์รุ่นใหม่เข้าไปดูแลผู้คนในพื้นที่ชนบท กลุ่มคนที่ถูกส่งไปในพื้นที่ชนบทมักจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้สมัยใหม่ และต้องการจะพัฒนาชนบทด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง ซึ่งหลวงแพทยศาสตร์สงเคราะห์เป็นตัวอย่างของบุคคลที่มีความรู้สมัยใหม่จากสังคมเมืองที่ถูกส่งไปพัฒนาชนบท โดยในท้ายที่สุดหลวงแพทยศาสตร์

สามารถแก้ไขปัญหเกี่ยวกับโรคภัยในพื้นที่ได้

เรื่องสั้น ชายผู้บูรณาการชะตาตนเอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงชนบทให้เป็นเมือง โดยรัฐบาลได้เข้ามามีบทบาทเพื่อสร้างความเป็นเมืองในพื้นที่ชนบท โดยการสร้างและวางระบบการจัดการโครงสร้าง และสาธารณูปโภคพื้นฐานในพื้นที่ชนบท ซึ่งตัวอย่างข้างต้นได้แสดงถึงชุดความคิดที่เชื่อว่า ชนบทเป็นพื้นที่ล้าหลังและต้องได้รับการพัฒนา โดยการพัฒนาที่ปรากฏคือ การใช้แนวคิดกระบวนการทำให้ทันสมัยแบบตะวันตกมาเป็นแนวคิดและบรรทัดฐานในการพัฒนาชนบท

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทให้เป็นเมืองนั้นปรากฏในเรื่องสั้น ข้างเท้าหลัง ด้วยเช่นกัน โดยเรื่องสั้นนี้ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปี 2504 เนื้อหาของเรื่องกล่าวถึง “ทิม” และ “ก้อนทอง” หนุ่มสาวทั้งสองคนรักกัน ทิมจึงคิดจะสู่ขอก้อนทองเป็นภรรยาและเดินทางไปตั้งบ้านเรือนที่ในเขตชุมชนท่ากระดานในเขตจังหวัดกำแพงเพชร ทิมพยายามโน้มน้าวหญิงคนรักว่าท่ากระดานกำลังจะได้รับการพัฒนา และกลายเป็นเมืองในไม่ช้า ดังนั้น การเดินทางไปตั้งรกรากบ้านเรือนและจับจองที่ดินทำกินเสียก่อนอาจจะสร้างโอกาสและสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวได้ โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายเกี่ยวกับแผนการพัฒนาพื้นที่ท่ากระดานซึ่งเป็นพื้นที่ในชนบทให้กลายเป็นเมือง ดังนี้

“ที่นี่ ไม่มีอะไรจะมาขัดขวางเราไว้ได้ละ พอแต่งงานแล้วเราจะไปอยู่ที่ท่ากระดาน น้ำแก้วเคยพาฉันไปเที่ยวมาทั่วแล้ว พื้นที่เป็นชุมเงินชุมทองที่ใครๆ เขากำลังจ้องมองหาโอกาสอยู่ คนไหนฉวยได้ก่อนเป็นรายแน่ ไม่ได้ ได้ น้ำมันยาง เปลือกสีเสียด และขยันทเห็นเจ้าคุณผู้ว่าราชการท่านว่าบ้านเมืองจะเปิดสัมปทานป่าไม้ให้ทำ เข้าใจไหมล่ะก้อนทอง เราจะต้องฉวยโอกาสก่อนใคร...อีกไม่ช้าจะมีถนนมาถึง แทนลำแม่น้ำแต่ทางเดียว และบางทีถ้ามีสินค้าพอ บ้าน

เมืองท่านก็อาจจะเปิดทางรถไฟ กำแพงจะไม่เป็น
เมืองป่าที่ใครๆ ขึ้นมากลัวตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ด้วย
โจรผู้ร้าย หรือผีป่าอีกต่อไป เราจะปลูกโรงหมอบขึ้น
ที่นี่ --- อ้าวถ้ามีโรงหมอบ ชีวิตของพวกชาวบ้านเรา
ก็คงไม่วอดวายไปอย่างนั้น เราเข้าใจที่ฉันทุดใหม่ละ
ก้อนทอง? เราจะไปจับจองที่ทางเหล่านั้นก่อน เราจะ
สร้างปากคลองและกำแพงให้เป็นเมืองใหม่!”

(เรียบเอง, 2504, น. 412-413)

คำบอกเล่าของทิมถึงการพัฒนาเมืองท่ากระดานให้มีความ
เจริญนี้แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของเมืองไปสู่ชนบท และการ
พัฒนาชนบทที่อุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรให้กลายเป็นเมืองใหม่
ด้วยความเจริญในสังคมชนบทในขณะนั้นคือ การมีโครงสร้างพื้นฐาน
สำหรับเมืองสมัยใหม่ที่ครบครัน ทั้งการคมนาคม การสุขภาพอนามัย
ที่ดี ความปลอดภัยทั้งจากโจรผู้ร้าย การสร้างรายได้ และการมีอาชีพ
ที่มั่นคง ซึ่งจากคำบอกเล่าของทิมจะพบว่าความเจริญของท่ากระดาน
โดยเฉพาะด้านสาธารณูปโภคเป็นการพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชนเป็น
หลัก และบุคคลที่จะเข้าไปดำเนินชีวิตในพื้นที่ท่ากระดานคือ บุคคลที่
เห็นโอกาสทางการค้า และบุคคลที่ต้องการดำเนินชีวิตในสังคมที่มีความ
เจริญและความสะดวกสบาย

ทั้งนี้ จากเรื่องสั้น ข้างเท่าหลัง มอญ ชูพินิจได้สะท้อนให้เห็น
ถึงขยายตัวของเมือง โดยชี้ให้เห็นว่าการขยายตัวของเมืองนั้นเกิดขึ้น
ทั้งจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการจะพัฒนาชนบทให้กลายเป็นเมือง
ขณะเดียวกัน การที่ทิมต้องการฉวยโอกาสตั้งรกรากในพื้นที่ที่กำลังจะ
ได้รับการพัฒนาในกลายเป็นเมือง ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการแข่งขันตาม
กลไกของระบบทุนนิยม และการหาประโยชน์จากการกลายเป็นเมือง
เช่นกัน ทั้งนี้ การบรรยายถึงความคิดของทิมดังที่ปรากฏข้างต้นได้แสดง

ให้เห็นถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่มักเชื่อมโยงความเป็นเมืองเข้ากับระบบทุนนิยมบ่อยครั้ง ทั้งในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท

4. ความเป็นเมืองและความเหลื่อมล้ำในสังคมเมือง

แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะได้แสดงภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความสะดวกสบาย จนทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพว่าเมืองสมัยใหม่คือความเจริญทางด้านวัตถุและความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต หากแต่นักประพันธ์ท่านนี้ก็ไดชี้ให้เห็นว่า ความเป็นเมืองสมัยใหม่ก็ผลเสียต่อสังคมไทยเช่นกัน โดยได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมไทยไม่ได้เกิดขึ้นในระนาบเดียวกัน ทำให้เมืองเกิดแหล่งเสื่อมโทรม และเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเมือง

การบรรยายถึงความเสื่อมโทรมในสังคมเมือง และวิถีชีวิตที่เหลื่อมล้ำของผู้คนในสังคมนั้นปรากฏในเรื่องสั้น บุชบาเสี่ยงเทียน ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2505 โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้มีการดำเนินเรื่องแบบเรื่องเล่าซ้อนเรื่องเล่า เนื้อหากล่าวถึง “บุชบา กัลปพฤกษ์” หญิงสาวชาวเชียงใหม่ที่เขียนจดหมายถึงหนังสือพิมพ์สารสันทนไทยระบุว่าตนเองกำลังจะตายไปอีก 3-6 เดือน หากแต่หญิงสาวมีความปรารถนาสุดท้ายคือ การเดินทางมาเห็นความศิวิไลซ์ของพระนครเสียก่อน เมื่อบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สารสันทนไทยทราบถึงความปรารถนาของหญิงสาว จึงได้ออกค่าใช้จ่ายและเชิญบุชบามาเที่ยวชมเมืองหลวงแห่งนี้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือ บุชบาจะต้องอนุญาตให้หนังสือพิมพ์ตีพิมพ์ประวัติชีวิตที่อาภัพของเธอ หญิงสาวตอบตกลง ทางหนังสือพิมพ์จึงให้นักเขียน 2 คนเป็นผู้พาบุชบาเยี่ยมชมกรุงเทพฯ พร้อมทั้งสัมภาษณ์ประวัติชีวิตของเธอไปด้วย “วรรณวิภา” นักเขียนผู้หญิงของหนังสือพิมพ์เลือกที่จะพาบุชบาไปเยี่ยมชมความศิวิไลซ์ของเมือง แต่ “สุชน” นักเขียนชายอีกท่านเลือกที่จะพาบุชบาไปดูพื้นที่เสื่อมโทรม ภาพของกรุงเทพฯ ทั้งนี้ จากการนำทางของนักเขียนทั้งสองคนจึงทำให้บุชบา

ได้พบเห็นทั้งความศิวิไลซ์และความเสื่อมโทรมของกรุงเทพฯ โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายเกี่ยวกับความศิวิไลซ์ของพระนครเป็นลำดับแรก โดยบอกเล่าผ่านมุมมองของวรรณวิภา ดังนี้

“...ภายหลังที่กินอาหารกลางวัน สถานที่ที่วรรณวิภาเรียกว่าชมกรุงจึงรอดพ้นไปจากพาหุรัด สามเพ็ง และห้างร้านต่าง ๆ นับตั้งแต่เจริญกรุงลงไปจนถึงบางรักไม่ได้ หล່อนพาบุษบาดูภาพยนตร์ กินอาหารเย็นและแะเข้าเฉลิมไทย จนกระทั่งรู้สึกว่ายากพิเศษของสาส์นไทยเชื่องซึมเพราะอดิโรย และง่วงนอนจึงได้พากันกลับแต่ละครยังไม่เลิก

“ออกจะหักโหมไปสักหน่อย สำหรับวันแรก” วรรณวิภาว่า ขณะเมื่อถึงห้องพักของบุษบา “คุณคงเหนื่อยมากทีเดียว...”

“ขอบคุณค่ะ” บุษบาหัวเราะ “ถึงจะเหนื่อยก็สนุก...”

“นั่นเป็นกรุงเทพฯ เพียงผิวเผิน ส่วนหนึ่งและด้านเดียวเท่าที่เวลาและความสามารถของดิฉันจะพาดูได้ในวันนี้ กรุงเทพฯ ยังมียิ่งกว่านั้น มันเป็นนครหลวงของวัฒนธรรมไทยดึกดำบรรพ์เท่า ๆ กับสมัยใหม่ของจริงและนิยาย ความหวังและความสิ้นหวัง ดิฉันอยากมีเวลาพาคณะเที่ยวมากกว่านี้ แต่ไม่เป็นไร ต่อไปเป็นหน้าที่ของสุนเขาู้จักกรุงเทพฯ ดีกว่าพวกเรา ว่าอะไรเป็นอะไร...”

(เรียบเรียง, 2511, น. 134-135)

คำพูดของวรรณวิภาเป็นเหมือนการถ่ายทอดทัศนคติของชาวกรุงเทพฯ ที่ภูมิใจในความความเจริญทางวัตถุและความเจริญทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นปลุกสร้างสมัยใหม่ สิ่งอำนวยความสะดวก ค่านิยมใหม่ หรือแหล่งสร้างความบันเทิงต่างๆ ภาพความเจริญเหล่านี้เป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่ประกอบสร้างให้กรุงเทพฯ เป็นพื้นที่แห่งความทันสมัย และมีสถานะเหนือกว่าจังหวัดอื่น ทั้งนี้ การนำบุษบาไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่มีชื่อเสียงของกรุงเทพฯ เช่น ตลาดขนาดใหญ่ ห้างร้าน และโรงแรมหรู ยังชี้ให้เห็นว่า ความทันสมัยตามทัศนคติของวรรณวิภาคือ ความเจริญทางด้านวัตถุและวัฒนธรรมจากตะวันตก การแสดงความภูมิใจของวรรณวิภาเป็นเหมือนการถ่ายทอดสำนึกของชาวเมืองหลวงที่เชื่อว่า กรุงเทพฯ คือต้นแบบของความเจริญในสังคมไทย และชาวกรุงเทพฯ อย่างวรรณวิภา ก็พึงพอใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของความเจริญนั้น

อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดภาพผลเสียของการกลายเป็นเมืองไว้ด้วย โดยชี้ให้เห็นว่า ความเจริญที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น และเกิดแหล่งเสื่อมโทรมเนื่องจากการพัฒนาที่ไม่เป็นระนาบเดียวกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาความเจริญผ่านมุมมองของสุนทรินี้

“คุณบุษบาอาจจะแปลกใจว่า ผ่านสถานที่และบุคคลซึ่งขึ้นตาและเย็นใจแล้ว เหตุใดฉันจึงพามาสู่โลกที่สกปรก และบุคคลที่เคราะห์ร้ายชวนให้สลดสังเวชใจ แต่นั่นแหละชีวิตที่แท้จริงของกรุงเทพมหานคร ข้างหน้า ความจริงมันเป็นของทุกเมืองหลวง ชีวิตที่มืดและชีวิตที่สว่าง มองดูกรุงเทพฯ ข้างหน้าคุณก็จะเห็นแต่สิ่งที่เจริญตา และคนที่เจริญใจ

ใช้ชีวิตกันอย่างในโลกนี้ไม่มีอะไรนอกจากความสุข และเสียงหัวเราะ แต่มองเข้าไปข้างหลัง คุณก็จะเห็น อย่างที่คุณกำลังเห็นและผมกำลังเห็น สถานที่อันเป็น แหล่งเพาะความสกปรกเชื้อโรค นักเลงและความเสื่อม ของศีลธรรมจรรยา แต่ละใบหน้าบอกถึงประวัติความ ทุกข์ ทรมานอันปราศจากการเหลียวแลของแต่ละคน นั้นผู้ชายที่อนาคตเต็มไปด้วยความมืดมน นั้นผู้หญิง ที่ความยากจนบังคับให้บำเพ็ญชีวิตอยู่ด้วยการขายตัว และนั่นเด็กซึ่งเทวดาเลี้ยง ไม่มีผ้าคลุมกาย ไม่มีอาหาร จะทะนุบำรุงพอ ไม่มีใครจะอบรม ความรักของพ่อแม่ ด้าน เพราะทุกข์ ทรมานที่ได้รับ ไม่ต่างอะไรกับเด็ก ตามท้องไรท้องนาที่คุณเห็นมาแล้ว”

(เรียบเอง, 2511, น. 139)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นใน สังคมกรุงเทพฯ และวิถีชีวิตของผู้คนที่ยากไร้ขัดแย้งกับความเจริญของ สังคมเมือง โดยสุนด์ได้ชี้ให้เห็นว่า การเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในสังคมเมือง และการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาเมืองที่ไม่เป็นระนาบเดียวกัน เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ และเกิดปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาเด็กเร่ร่อน เกิดแหล่งเสื่อมโทรมในพื้นที่เมือง ปัญหาเหล่านี้เป็นผลมาจากการเติบโตของระบบเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ และการจัดสรรความเป็นเมืองที่เหลื่อมล้ำ ภาพของกรุงเทพฯ ที่สุนด์นำเสนอจึงแตกต่างภาพความศิวิไลซ์ที่วรรณิกานำเสนอ และสุนด์ได้อธิบายว่า กรุงเทพฯ ที่ตนได้พาไปเยี่ยมชมนั้นเป็น “ข้างหลัง” ของความเจริญ

ทั้งนี้ จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดปัญหาของ ผู้คนในสังคมกรุงเทพฯ โดยมุ่งเน้นนำเสนอภาพด้านลบของความเป็นเมือง ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นเมืองไม่ได้มีแต่ความเจริญหรือกลุ่มชนที่มี

วิถีชีวิตที่ศิวิไลซ์เท่านั้น หากแต่ความเป็นเมืองยังได้สร้างปัญหาสังคมที่เกิดจากความเจริญของสังคมเมืองด้วยเช่นกัน ซึ่งการบรรยายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากความเป็นเมือง การจัดสรรความเจริญที่เหลื่อมล้ำ และสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเมืองสมัยใหม่ในแง่มุมที่ไม่ศิวิไลซ์อยู่ด้วย

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การบรรยายถึงความเป็นเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำให้ทันสมัยอย่างตะวันตกด้วยระบบทุนนิยม โดยมาลัย ชูพินิจค่อนข้างให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในฐานะปัจจัยสำคัญที่ทำให้เมืองเกิดการพัฒนาด้านวัตถุ เกิดแหล่งการค้า เกิดระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับวิถีชีวิตสมัยใหม่ และเกิดการขยายตัวของเมืองสู่ชนบท โดยมาลัย ชูพินิจให้ความสำคัญกับกลุ่มประชาชนในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมือง

การบรรยายถึงความเจริญในพื้นที่เมือง การขยายตัวของเมืองสู่ชนบท และการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมชนบทให้กลายเป็นแหล่งการผลิตเพื่อการค้า ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนั้นเป็นหลักฐานหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เริ่มมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย และมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างความเป็นเมืองสมัยใหม่ในสังคมไทย สอดคล้องกับที่ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558 :น. 85-86) ได้เสนอว่า นวนิยายเรื่อง ปีสาด ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ซึ่งประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2496-2497 ได้เสนอภาพของการเปลี่ยนแปลงในเมืองหลวงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ไว้ โดยได้บรรยายความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยระบบทุนนิยมผ่านจากสำนักงานธนาคารที่มีความเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งและเป็นเสมือนศูนย์กลางหรือหัวใจสำคัญของระบบทุนนิยม

วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองอันเกิดจากอิทธิพลของระบบทุนนิยมเช่นกัน หากแต่ผลงานของมาลัย ชูพินิจมักมุ่งเน้นไปที่การสร้างความเป็นเมืองโดยกลุ่มนายทุน หรือประชาชนทั่วไปที่เห็นช่องทางหรือโอกาสทางการค้า มาลัย ชูพินิจมักบรรยายถึงตลาด ห้างร้าน หรือย่านการค้าที่ถูกพัฒนาให้ทันสมัย และกลายเป็นเมืองโดยภาคประชาชน พ่อค้า นักลงทุน เป็นหลัก ซึ่งวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่มนายทุนที่มีบทบาทต่อการสร้างความเป็นเมืองมานับตั้งแต่นวนิยายเรื่องเกิดเป็นหญิง ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2472 และนำเสนอบทบาทของกลุ่มนายทุนผ่านตัวละครเอกในวรรณกรรมอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา

ทั้งนี้ แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงให้เห็นถึงภาพของเมืองสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยห้าง ร้านค้า สิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกสบายในสังคมเมือง ตลอดจนแสดงถึงการตอบรับแนวคิดทุนนิยมและกระบวนการทำให้ทันสมัยจากตะวันตกหลายประการ หากแต่มาลัย ชูพินิจก็มักจะระบุว่า ความเจริญและการกลายเป็นเมืองในสังคมไทยนั้น เกิดมาจากรากฐานความเจริญของอารยธรรมเดิมของสังคมไทยด้วยกัน ความเป็นเมืองสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นความ เป็นเมืองที่อิงอยู่กับวาทกรรมความเจริญของชาติไทย และแนวคิดชาตินิยมของผู้ประพันธ์

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจ ยังได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกลายเป็นเมืองไว้อย่างชัดเจน โดยระบุว่า การเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองนั้นได้ก่อให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาในสังคมเมือง เช่น ปัญหาความยากจนและเกิดกลุ่มคนยากไร้ การเสนอถึงปัญหาในสังคมเมืองนี้ชี้ให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจตระหนักดีว่า กระบวนการพัฒนาสู่ความทันสมัยนั้นไม่ได้สร้างเมืองที่ศิวิไลซ์เพียงอย่างเดียว แต่ได้ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ และปัญหาสังคมซึ่งเป็นผลด้านลบของการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองด้วยเช่นกัน

ความเป็นเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นเสมือนได้แสดงถึงผลลัพธ์ของกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่แบบตะวันตก โดยแสดงผ่านการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ การบรรยายภาพของเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมต่างก็เน้นย้ำให้เห็นถึงความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม และแสดงถึงทัศนะของผู้ประพันธ์ที่คาดหวังถึงสังคมและวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ หากแต่ มาลัย ชูพินิจไม่ได้ยกย่องหรือชื่นชมการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่เพียงด้านเดียว มาลัย ชูพินิจตระหนักถึงผลกระทบและปัญหาอันเกิดจากความเป็นเมืองสมัยใหม่เช่นกัน

ความคาดหวังถึงสังคมเมืองสมัยใหม่ และความผิดหวังเนื่องจากปัญหาสังคมในเมือง ทำให้เห็นว่าความเป็นเมืองสมัยใหม่เป็นตัวอย่างหนึ่งของโครงการที่ยังไม่สำเร็จเสร็จสิ้น เมืองเมืองกลายเป็นสิ่งที่พัฒนาให้สมบูรณ์แบบไม่ได้ ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ย่นเวลาให้เมืองกลับไปเป็นแบบเดิมไม่ได้เช่นกัน ความเป็นเมืองในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นเสมือนการแสดงให้เห็นผลลัพธ์ของกระบวนการทำให้ทันสมัยที่ไม่ได้นำมาซึ่งความสมบูรณ์แบบหรือสวยงามเพียงด้านเดียว

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- มัศรา ชมะวรรณ. (2542). Modernity, Modernism, Postmodernity, Postmodernism บทสำรวจการนิยาม. *วารสารสังคมศาสตร์*. 30(2). 92-115.
- ชาณุวิทย์ เกษตรศิริ. (2559). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยประเทศไทย พ.ศ. 2475- 2500*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). "ชุมชนกับชาติ อำนาจกับความรัก ในทุ่งมหาราช". *อ่านใหม่*. กรุงเทพฯ: อ่าน.

- _____. (2558). "ปีศาจ กับอาการผีเข้าผีออกของปัญญาชนไทย". *อ่านใหม่*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- _____. (2560). "ภาพเสนอความเป็นเมืองในวรรณกรรมช่วง พ.ศ. 2475 — ถึงสงครามโลก ครั้งที่ 2". *ความ (ไม่) เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและย้อนแย้งของไทย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2560). "บทนำ: จากความเป็นสมัยใหม่มาสู่ความไม่เป็นสมัยใหม่". *ความ (ไม่) เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและย้อนแย้งของไทย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547). *นวนิยายกับสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2558). *อ่านจนแตก วรรณกรรม ความทันสมัย และความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2546). "ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์ เมื่อชนชั้นนำประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะของตนเองผ่านการเดินทางและพิพาทกันทั้งในและนอกประเทศ". *รัฐศาสตร์สาร*. 24(2). 1-66.
- ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. (2552). "เมืองคืออะไร? ฤๅเป็นเพียงคำถามที่ไร้สาระ," *วารสารสังคมศาสตร์*. 21(1). 13-42.
- แม่นงค์ (นามแฝง). (2512). *เกิดเป็นหญิง*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.
- เรียบเอง (นามแฝง). (2504). *ข้างเท่าหลัง. รวมเรื่องเอกของ 'เรียบเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา. (สำเนา).
- _____. (2511). *บุษบาเสียงเทียน. รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ "เรียบเอง"*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2511). *หล่อนเรียนรักจากมนุษย์ธรรม. รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ "เรียบเอง"*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

- _____. (2516). คนขี้ลืม. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____. (2516). เด็กเก็บตก. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____. (2516). แม่ผมดำตาดำคนนั้น. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____. (2516). รอยแผลเป็น. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____. (2516). ลูกผู้ชาย. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- เรียมเอง (นามแฝง). (2518). *ทุ่งมหาธาตุ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ.
- _____. (2537). ชายผู้บ่งการชะตาตนเอง. *รวมเรื่องสั้นของ "เรียมเอง" อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). *ตำแหน่งเลขานุการนิพนธ์*. *รวมเรื่องสั้นของ "เรียมเอง" อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). ภัยอย่างใหม่. *รวมเรื่องสั้นของ "เรียมเอง" อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- วิทยากร เขียวกุล. (2526). *การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : ดวงกมลสมัย.
- สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ. (2558). *การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นกลางไทยกับ "เรื่องอ่านเล่น" ไทยสมัยใหม่ ทศวรรษ 2460—ทศวรรษ 2480*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). *กรุงเทพฯ มาจากไหน?*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *อ่านเมือง เรื่องคนกรุง*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Michell, T. (2000). *Questions of Modernity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.